

23. Зархина С. Э. Язык права как предмет философско-логического анализа (исторический аспект) : монография / С. Э. Зархина. — Х. : ФИНН, 2008. — 208 с.
24. Гетьман І. В. Концепція правового спілкування: зміст, витоки, перспективи : монографія / І. В. Гетьман ; АПрН України, НДІ держ. буд. та місц. самовряд. — Х. : Право, 2007. — 240 с.
25. Кистяковский Б. А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание) / Б. А. Кистяковский // Вехи ; Из глубины : сб. ст. о русской интеллигенции. — М. : Правда, 1991. — С. 122—149.

ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ: ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ СТАТУС

Шефель С. В., Коваленко И. И.

Впервые в философской мысли на основании синтетического методологического подхода осуществлена попытка определить онтологический статус правового воспитания как социокультурного феномена.

Ключевые слова: правовая реальность, правовое воспитание, социокультурная природа.

LEGAL EDUCATION: ONTOLOGICAL STATUS

Shefel S. V., Kovalenko I. I.

An attempt to define ontological status of the legal education as a sociocultural phenomenon, has been made in philosophical thought on the basis of synthetical methodological approach.

Key words: legal reality, legal education, sociocultural nature.

УДК 340.12

С. І. Максимов, доктор юридичних наук, професор

ГЛОБАЛЬНА ГАРМОНІЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: XXIV ВСЕСВІТНІЙ КОНГРЕС ІЗ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА І СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Аналитичний огляд пленарних доповідей XXIV Всесвітнього конгресу із філософії права і соціальної філософії «Глобальна гармонія та верховенство права», який відбувся 15–20 вересня 2009 р. у Пекіні (Китай) під егідою Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії та Юридичного товариства Китаю.

Ключові слова: філософія права, Міжнародна асоціація філософії права і соціальної філософії, глобалізація, глобальна гармонія, верховенство права, міжкультурний діалог.

15–20 вересня 2009 р. у Пекіні відбувся XXIV Всесвітній конгрес із філософії права і соціальної філософії на тему: «Глобальна гармонія та верховенство права». Конгрес проходив під егідою Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (IVR), яка відзначила свою соту річницю¹. Головним спонсором цього форуму було Юридичне товариство Китаю², а безпосередніми співorganizаторами — Академія юриспруденції Юридичного товариства Китаю і Центр правових обмінів Китаю. Офіційні мови конгресу — англійська та китайська.

Обрання головної теми конгресу — «Глобальна гармонія та верховенство права» обумовлено тим, що поняття гармонії посідає провідне місце як у східній, так і в західній філософських традиціях і може бути застосоване для того, щоб описати цілі розвитку багатьох суспільств. На відміну від більш відомого поняття «глобалізація» поняття «глобальна гармонія» охоплює багато з наших спільних ідеалів із приводу взаємин між країнами, культурами і правовими системами, також між людством і природою. Пропонуючи розглядати роль верховенства права у просуванні глобальної гармонії, організатори XXIV Всесвітнього конгресу IVR намагалися не тільки надати більшого розголосу традиціям і сучасним поглядам у незахідних культурах, а й запропонувати нові виміри співпраці серед східних і західних учених.

У роботі Конгресу взяли участь понад 700 делегатів із понад 50 країн світу. На пленарних засіданнях було заслухано і обговорено 10 доповідей відомих учених. На засіданнях більш ніж 50 секцій — спеціальних семінарів і робочих груп активно і доброзичливо проходив обмін думками щодо головної теми та з інших питань, що сприяло поглибленню взаєморозуміння і досягненню важливих наукових результатів [2; 3].

На відкритті конгресу з доповіддю *«Індивідуальні права і світовий порядок»* виступив відомий британський філософ права (нині — професор Колумбійського університету) **Джозеф Різ** [1, с. 1–17]. Із універсалістських по-

¹ Міжнародну асоціацію філософії права і соціальної філософії (IVR — Internationale Vereinigung für Rechts und Sozialphilosophie) було засновано в 1909 р. у Берліні. Періодичність проведення конгресів — раз на два роки.

² Юридичне товариство Китаю (China Law Society — CLS) — загальнонаціональна громадська і академічна організація правників, яка служить зв'язуючою ланкою між юристами-вченими та юристами-практиками. Вона є важливою силою у сприянні розвитку демократії і правової системи, розквіту правових досліджень і стимулювання прогресу верховенства права. Як головний канал міжнародних обмінів у галузі права CLS встановила дружні стосунки із майже 450 юридичними дослідницькими організаціями, юридичними асоціаціями, юридичними школами та інститутами у понад 80 країнах і регіонах світу і забезпечила широке співробітництво стосовно обміну делегаціями, академічних навчань, тренінгів фахівців у галузі права тощо. Юридичне товариство Китаю було засновано в 1949 р. На цей час налічує понад 140 тис. індивідуальних членів і включає 32 локальних юридичних товариства на рівні провінцій і 40 підвідомчих академій з окремих галузей права та правових проблем.

зицій він розглядав індивідуальні права (їх визнання та здійснення) як один з аспектів світового порядку, що зароджується, приділяючи увагу питанню про права в цілому, визначенню місця прав людини у світовому порядку, а також аналізу труднощостей та ризиків, пов'язаних з їх роллю в цьому процесі.

Представлена в доповіді концепція прав Дж. Раза включає чотири тези: 1) об'єктом прав є цінність (цінне для володаря прав); 2) володіння правом є цінністю для володаря прав (тобто право є цінністю); 3) право одного обмежує свободу інших, тобто зумовлює певні обов'язки: створювати можливості або не заважати володарю прав володіти правом і об'єктом права (обов'язки поважати право); 4) володар прав безпосередньо реагує на додержання або порушення своїх прав, проте встановлення і захист прав не належать виключно володарю прав: це також здійснюється суспільною культурою і правовими інститутами. Володар прав може відмовитися від своїх прав, однак існують права, від яких неможливо відмовитися, — це певні основні свободи або права людини.

Права людини на відміну від інших прав завжди зберігають свою дійсність, навіть якщо їх не включено до договорів і конституції. Проте їх здійснення потребує інституціоналізації. Вони поєднують у собі виключну важливість і універсальність. Дж. Раз пропонує раціонально-ціннісний підхід до виправдання універсальності прав людини: «Права не виникають з необхідністю із прав. Вони виникають із міркувань, як досягти цінностей життя». Права людини є синхронно універсальними в тому сенсі, що всі люди, які живуть нині, володіють ними. Важливість прав людини полягає в утвердженні її цінності і перерозподілі влади від впливових суб'єктів до кожної людини і будь-якої групи і асоціації, що прагнуть захищати інтереси звичайних людей. Визнання прав людини означає визнання їх моральної гідності. Критерієм ідентифікації прав людини Дж. Раз вважає те, що їх додержання може вимагати кожний, включаючи людей і організації, які не пов'язані з цією країною.

Досліджуючи роль прав людини у світовому порядку, Дж. Раз виділяє труднощі, пов'язані з процесом, і труднощі, пов'язані зі змістом.

Процесуальний аспект стосується інститутів, які мають легітимну владу розв'язувати спори стосовно меж прав і підтримувати їх додержання. В ідеалі права людини мають здійснюватися без будь-якого інституційного втручання, однак вони здійснюються завдяки закону. Життєву важливість неупереджених, ефективних та надійних інститутів для управління і здійснення прав людини доповідач підкреслює через такі положення: по-перше, наявність людського права на щось обумовлює обов'язок встановити і підтримати неупереджені, ефективні та надійні установи для спостереження за виконанням і захистом його від порушень; по-друге, доки такі інститути існують, необхідно утримуватися від спроб примусового втілення у життя права; по-третє, якщо з урахуванням обставин, котрі склалися, немає ніякої перспективи того,

що неупереджені, ефективні та надійні інститути можуть з'явитися стосовно певного права, то це право не є правом людини, і ми маємо утримуватися від заклику виконувати його.

Головні труднощі у змістовному плані пов'язані з необхідністю врахування саме діалектики універсального і різноманітного в розумінні і застосуванні прав людини. У деяких випадках виникає підозра, що вимоги в галузі прав людини є культурно упередженими, вони нав'язують цінності Заходу всьому світові. Тому врахування труднощів, пов'язаних із культурною різноманітністю стосовно прав людини, є необхідною вимогою в умовах становлення глобального порядку.

Отже, Дж. Раз показує, що при аналізі будь-якого права слід виявити практичний сенс права, визнати і його універсальність, і його чутливість до культурних варіацій. Він констатує, що сучасна практика міжнародних прав людини є недосконалою стосовно цього. У той час як права не є абсолютними, їх справедлива інтерпретація і виконання потребують чуттєвості до культурного різноманіття та інших цілей. Для виконання цього завдання потрібні міжнародні публічні дебати щодо прав людини.

Наступного дня, 16 вересня, було продовжено дискусію про співвідношення між універсальним і культурним різноманіттям, у межах якої із доповіддю *«Культурна різноманітність, міжцивілізаційний діалог і гармонія — конфуціанська перспектива»* виступив професор Гарвардського та Пекінського університетів **Веймінг Ту** [1, с. 28–56]. Він звернув увагу на те, що культурна різноманітність є безперечним фактом життя у світі. Проте вона має подвійний характер: відзначається як істотний аспект людського процвітання і водночас викликає побоювання як загроза глобальному громадянству. В умовах небезпеки для людського роду важливу роль має відіграти міжкультурний діалог, який хоча і не є розв'язанням проблеми вузького партикуляризму або екологічної кризи, втім він є першим кроком у напрямі людського виживання та процвітання. Саме культурна різноманітність має стати точкою відліку для міжкультурного діалогу.

Парадоксальним є те, що у міру зростання інерції глобалізації значну увагу приділяють індивідуальній, комунальній, національній і регіональній ідентичності. Саме це посилює зацікавленість у культурній різноманітності. В основі суперечливих відносин між економічною і культурною глобалізаціями лежить складна проблема «одвічних зв'язків», під якими розуміють істотні особливості, що є особливостями буття людини як унікальної особистості. У ХХІ ст. такі зв'язки набувають особливої значущості для особистісної ідентичності, яка часто має спільнотний характер. Найголовніші з них — етнічна належність, стать, вік, мова, народження, статус та віра.

Одвічні зв'язки роблять нас живими людьми й їх існування ще не роз'їла глобалізація. Для того щоб стати космополітичним громадянином, немає по-

треби відмовлятися від цих зв'язків. І взагалі від них неможливо відмовитися без наслідків для психічного і фізичного благополуччя. Економічна глобалізація завдяки владі ринку гомогенізує життя. Побоювання, що економічна глобалізація знищить душу індивіда, групи, нації, очевидні у всьому світі. Ми повинні серйозно прийняти постійність одвічних зв'язків у глобальному процесі. Культурна політика має бути спрямована на те, щоб активна участь у глобальних процесах здійснювалася з повним усвідомлюванням твердих підстав особистої ідентичності.

Глобалізація зумовила активний плюралізм культур і культурний діалог. Культура страждає від ізоляції, для її розвитку потрібний обмін, тому діалог — це особливість благодійної культури. Міжкультурний діалог, на думку В. Ту, є такою практикою, яка полегшує дискурс на основі універсальної етики. Особливо це стосується прав людини. «Абстрактний універсалізм, можливо, забезпечує сильнішу аргументацію для глобального обґрунтування прав людини, проте більш розумним і практичним буде підхід, який звертається до прав людини в контексті культурної різноманітності. Як культура не посягає на права людини, гарантовані міжнародним правом, так і культура не повинна використовуватися для виправдання обмеження прав людини. Однак міжкультурний діалог може відігравати ключову роль у поширенні конструктивних дебатів із проблем прав людини, як, наприклад, стосовно культурних перспектив різних поколінь прав людини, першості політичних або економічних прав, відносин між правами і обов'язками та можливості виведення прав людей з обов'язку (відповідальності) еліти».

Міжкультурний діалог може також полегшити універсальний дискурс без підриву культурної різноманітності. Політика культурної ідентичності на підставі одвічних зв'язків має бути визнана в усіх міжнародних діалогах. Культурна ж різноманітність ніколи не може використовуватися як виправдання для обмежених інтересів і шовіністичного націоналізму. Саме міжкультурні діалоги мають сприяти плідним обмінам ідеями із проблем прав людини в перспективі культурної різноманітності і стати основою для становлення діалогічної цивілізації.

У доповіді **Антуана Гарапона**, генерального секретаря Інституту фундаментальних досліджень юстиції Франції, «*Судді на перехресті між всесвітнім та універсальним вимірами*» [1, с. 71–91] увагу акцентовано на розрізненні понять «всесвітнє» (worldwide) і «універсальне» (universal) як двох вимірів глобалізації. Перший вимір є матеріальним, він включає поширення та обмін матеріальними ресурсами; другий же є ідеальним, він заснований на передумові морального порядку та його «можна легко зрозуміти через ідею прав людини і більшою мірою — через гуманітарні права». Ці два виміри глобалізації виявляються у наявності двох відповідних інституцій — Люксембурзького і Страсбурзького судів.

Проте два виміри глобалізації не заперечують значущість традиційного, тобто національного, виміру сучасного світу. Тому доповідач наполягає на необхідності розділяти три ідеальні моделі: національну, світову та універсальну. Вони розрізняються за такими критеріями: за визначенням простору — територія, відносини, абстракція; за прагненням — спокій, рух, ідеал; за суб'єктами — населення і суверенітет, рух об'єктів, певна ідея людства; за формами авторитету — закон, ефективність, ставлення до історичних злочинів проти людяності; за формами створення права — законодавство, м'яка регуляція, декларація; за легітимацією права — політичні джерела, потреби, цінності та ідеали.

Висновком із цієї моделі є те, що кожний вимір не може домінувати у сучасному світі, кожний із них є неповним і водночас необхідним. Тому між ними встановлюватимуться крихкі компроміси, а судді повинні об'єднувати універсальність принципів права з владою ринку та фінансів і упертістю територіальних реалій.

Професор Університету Мальтепе (Туреччина), почесний президент Міжнародної федерації філософських товариств¹ **Іоанна Кучурадї** виступила з доповіддю на тему *«Переосмислюючи філософію права»* [1, с. 106–120], в якій вона звертає увагу на проблемні питання, що їх повинна розглядати філософія права, аби зробити свій внесок у розв'язання проблем нашого часу, зокрема питань законотворчості і правозастосування. До першої групи увійшли питання концептуалізації ідей, а також оцінювання, обґрунтування і дедукції норм, до другої — питання аналізу діяльності судді.

На думку доповідачки, концептуалізація того, що ми називаємо «право» (right), приводить до висновку, згідно з яким право є те, що має належати його носію і що йому слід надати. Оцінювання норм може полягати у зверненні уваги на результати, які вона дасть (користь чи шкоду) або на схвалення чи засудження норми з точки зору світогляду, ідеології, культурних та релігійних поглядів. І. Кучурадї вказує на вимоги, яких потрібно дотримуватися для правильного оцінювання норм передусім членами парламенту, а саме: зрозуміти, *що* норма вимагає і *чому* вона це вимагає; показати її особливість порівняно з іншими нормами, що регулюють подібні відносини; розглянути ті передбачувані результати, які вона дасть при її застосуванні у певній реальній ситуації для прав людини. Важливим питанням філософії права є виправдання норм (встановлення підстав, чому слід дотримуватися положень норм), а саме — з'ясування передумов прийняття норми, засад упровадження в життя норми,

¹ Міжнародна федерація філософських товариств (International Federation of Philosophical Societies) — міжнародна неурядова організація, заснована у 1948 р. Мета її діяльності — сприяння обміну інформацією між філософами усіх країн. Періодичність проведення конгресів — раз на п'ять років. Останній проходив у 2008 р. у Сеулі (Південна Корея).

а також визначення гносеологічних та аксіологічних особливостей цих передумов, у кінцевому результаті — відповідність правам людини. Вона також показує, що законодавці мають володіти навичками дедукції норм, особливо норм про права людини, і вміти ухвалювати закони на підставі цих прав.

Іншим завданням філософії права І. Кучураді вважає аналіз діяльності судді. Робота судді полягає в розгляді справи і ухваленні рішення у справі, аби оцінити дії осіб щодо інших в ім'я «чогось» або «когось», а також захищати в існуючих умовах те «щось», в ім'я якого він вимагає від людей нести відповідальність. Аналіз діяльності судді виділяє три стадії: ознайомлення зі справою, розгляд справи, ухвалення рішення. Особливу увагу доповідачка приділяє стадії розгляду справи, під час якої суддя встановлює зв'язок між вчинком обвинуваченого і нормою відносно «того, що не повинно бути вчиненим». Те, як суддя розуміє норму, зумовлює наявність трьох типів суддів або різних можливостей виконання роботи судді. Перший тип — судді, що розглядають підсудні їм справи в ім'я «групи», яку вони представляють, тобто в ім'я норм, прийнятих цією «групою». Це тип судді, що несе відповідальність перед даною «групою» за ці норми. Те, що цей суддя захищає, коли веде справу, фактично є цими законами чи нормами і громадським порядком, якими би вони не були. Другий тип — судді, які судять вчинки осіб в ім'я «людства» і вимог, що походять від знання про людські цінності, або в ім'я принципів, спрямованих на захист цінностей. Вони несуть відповідальність перед цими принципами людства і захищають їх. Третій тип — судді, які вважають, що несуть відповідальність перед тими, кого вони судять, і відповідальні за визначення прав обох сторін, тобто відповідальні за встановлення того, чи виконали сторони у справі, яка розглядається, належні їм обов'язки. Такий суддя, розглядаючи справу, захищає кожну із сторін, тобто встановлює справедливність у ситуації в цілому. Саме від обрання концепції діяльності судді залежить ухвалення рішення.

17 вересня професор філософії Хантер-Коледж і Університету міста Нью-Йорк (США) Керол Гоулд у доповіді «*Різноманітність, демократія та діалог у форматі прав людини*» [1, с. 130–150] акцентував на значенні мережі Інтернет як такого вільного інформаційного простору, що дає змогу безперешкодно обмінюватися аргументами людям із різних частин світу. Дискурс онлайн дозволяє людині донести свою думку з приводу тих чи інших рішень, що стосуються її прав, до максимально широкого кола осіб. Таким чином, фактично формується транснаціональна громадська думка. Активна Інтернет-спільнота сприяє більшій відкритості та підзвітності наднаціональних інституцій. Результати такого обговорення мають братися до уваги при укладанні міжнародних договорів, що покликані забезпечити розвиток системи прав людини.

К. Гоулд також вказує на можливість розглядати міжнародні акти як такі, що відкриті для інтерпретації в конкретних етногеографічних умовах. Отже,

обґрунтовується ідея існування і регіональних суспільних сфер дискурсу та обговорення. Сутність цієї ідеї полягає в тому, що мають бути враховані регіональні чи місцеві культурні особливості різних народів світу. Йдеться про застосування принципу так званої «конкретизованої універсальності», що передбачає конкретизацію загальнолюдських цінностей, закріплених на міжнародному рівні, але аспект універсальності виявляється тут у тому, що ця конкретизація не може вести до нівелювання закріплених прав та дискримінації, тобто регіональні суспільні сфери дискурсу і обговорення лише імплементують певні універсальні права, не намагаючись при цьому змінити їх сутність. Відтак, суспільна сфера дискурсу і обговорення є тим механізмом, що має на меті забезпечити долучення людини до процесу ухвалення рішень наднаціональними інституціями, представлення інтересів людини, а тим самим — забезпечити участь людей у процесі подальшого розвитку системи прав людини, що стає глобальною.

Науковий співробітник Тайпейської Академії наук **Вейджен Чанг** у доповіді «*Класичні китайські теорії норми та їх вплив на розвиток традиційної китайської правової системи*» [1, с. 164–225] розкрив маловідомі аспекти правової філософії Китаю та їх значення у сучасних контекстах щодалі тіснішого співіснування правових систем.

Доповідач підкреслив, що поряд із соціальними, політичними, економічними, ідеологічними та іншими чинниками на розвиток традиційної китайської правової системи впливали класичні теорії норм, які розроблялися конфуціанцями, легістами, даосистами та моїстами. Мислителі пропонували своє розв'язання проблем, що виникали у суспільстві, проте впливовими вони ставали тільки тоді, коли обиралися правителями для застосування. Водночас традиційна китайська система мала дві частини — формальну і неформальну, які були спрямовані на досягнення загальної мети — соціальної гармонії, що головним чином виражало ідеї та ідеали конфуціанців. Прості люди, не чекаючи багато від уряду, розглядали закон швидше як низьку форму норми, яка могла бути жорсткою і несправедливою, вони вважали за краще жити під системою вищих норм. Протягом багатьох століть звичайні люди використовували неформальну частину правової системи доволі ефективно, залишаючи формальній частині обмежену роль в їх житті.

Цю особливість проігнорували як іноземні критики, так і китайські інтелектуали, які бачили в традиційній китайській правовій системі тільки недоліки. Після двох революцій у ХХ ст. її було відкинуто повністю і необдумано встановлено систему, засновану переважно на західних моделях. Однак деякі її елементи суперечили китайському етосу. Тому система не працювала гладко, стикаючись із відкритим і прихованим опором із боку населення.

В. Чанг наполягає на необхідності створення «дійсно нової китайської правової системи», підкреслюючи, що правова реформа має враховувати всі

добрі ідеї (китайські і західні, старі і нові), тобто проводиться обачно, вибірково щодо запозичень із інших правових систем. Результатом створення такої системи було б досягнення нового балансу інтересів різних груп людей, нової рівноваги, яка дасть можливість китайцям жити в мирі, розвиватися та прагнути гармонійнішого майбутнього.

18 вересня відомий німецький філософ права, один із найактивніших учасників конгресів IVR, професор Кільського університету (Німеччина) **Роберт Алексі** в доповіді «*Подвійна природа права*» [1, с. 257–274] репрезентував свою концепцію праворозуміння, яку він визначає як «м'який непозитивізм» (inclusive nonpositivism). Основним положенням, яке доводить Р. Алексі, є теза про те, що право має подвійну природу, тобто з необхідністю включає два виміри: реальний, або фактичний, який у визначенні права подано елементами владного встановлення та соціальної ефективності, та ідеальний, або критичний, який виявляється в елементі моральної правильності. Всеосяжна ідея Р. Алексі — ідея інституціоналізації розуму. Вона розробляється у три кроки: аргумент від імені ідеального вимірювання права, аргумент від імені реального вимірювання, узгодження ідеального з реальним.

Перший крок включає тезу про те, що право обов'язково пред'являє претензію до правильності, яка передбачає вимогу моральної правильності, — джерело необхідного відношення між правом і мораллю. Усі заперечення тези про правильність Р. Алексі послідовно спростовує шляхом доведення постулатів вимоги правильності і теорії дискурсу. Недолік ідеального виміру як процесу винесення ухвали потребує його доповнення реальним, тобто позитивним, виміром права. У реальному вимірі юридично відрегульовані процеси гарантують досягнення рішення і передбачають їх здійснення.

Узгодження ідеального і реального припускає розрізнення двох рівнів правильності: першого порядку (звертається тільки до ідеального вимірювання і містить справедливість як таку) і другого порядку, яка стосується як ідеального, так і реального вимірів і містить як справедливість, так і визначеність. Саме цей вимір стає головним на третій стадії інституціоналізації розуму. В матеріальному аспекті такої інституціоналізації міститься постулат про найбільш віддалену межу права, якою є крайня несправедливість. Стосовно цього питання стикаються позитивізм у його двох версіях: м'який і жорсткий та непозитивізм у його трьох версіях: жорсткий, м'який і суперм'який, з яких тільки м'який непозитивізм, на думку доповідача, повною мірою ілюструє подвійну природу права. Процесуальний аспект інституціоналізації розуму виявляється у демократичному конституціоналізмі, необхідні елементи якого — демократія і конституційні права в контексті теорії дискурсу і мають подвійну природу. Ідеальний і реальний виміри також поєднуються в юридичній аргументації та взаємодії правил і принципів у застосуванні права: правила виражають категоричну, або реальну, необхідність, а принципи — ідеальну.

З усього цього Р. Алексі робить висновок про те, що подвійна природа права присутня — явно чи неявно — в усіх фундаментальних питаннях права. Це єдина найбільш істотна особливість права, яка показує, чому юридичний позитивізм не є повністю адекватною теорією природи права.

Професор Університету Хітотсубаші **Морімура Сусуму** (Японія) в доповіді «*Глобалізація та культурне процвітання*» [1, с. 288–309] відстоював думку про те, що глобалізація, під якою розуміється всесвітній міжнародний розвиток вільної ринкової економіки, несе з собою культурне процвітання. М. Сусуму почав із з'ясування значення понять, які він використовує у своїй доповіді. Так, глобалізацію він визначає як процес, в якому люди, гроші та інформація рухаються по всьому світу через національні кордони, роблячи суспільства водночас як схожими, так і різними; тому глобалізація, за його розумінням, несумісна з державною промисловою монополією, вимушеним розвитком та примусовим нав'язуванням певних цінностей. Поняття «культура» доповідач використовує не в широкому сенсі як спосіб життя у цілому, а розуміючи під ним мистецтво і науку. М. Сусуму доводить, що ринкова економіка та її всесвітній вияв допомагають культурному процвітання, головним чином через те, що збільшують культурну різноманітність у суспільствах, яка є природним для людства, завдяки зростанню добробуту, технологічним досягненням і культурному обміну, звертаючись до численних обговорень цього положення і спростовуючи деякі безпідставні твердження на підтримку протилежної, песимістичної точки зору. Головний докір глобалізації за культурний імперіалізм спростовується тим, що глобалізація збільшує можливості для свободи вибору, включаючи і схильність до традиційної культури, і саме ціннісну нейтральність глобалізації М. Сусуму вважає її перевагою. Хоча в передостанній частині доповіді він назвав деякі реальні проблеми комерціалізації культури, такі як поклоніння сучасності та падіння середнього рівня якості творів, завищена оцінка унікальності й оригінальності, але його загальний висновок такий: немає причин, що примушують обмежувати комерціалізацію і глобалізацію культури. Більше того, доповідач ратує за розділення держави і культури.

М. Сусуму також припускає можливі висновки зі своєї головної тези про те, що глобалізація не руйнує, а скоріше допомагає процвітання всього світу, стосовно можливості і бажаності правової трансплантації: «Сучасне зростання глобалізації робить можливим і бажаним те, щоб країни в усьому світі поділяли загальне розуміння права, особливо верховенства права, як у теорії, так і на практиці, й усунули необов'язкові відмінності між їх правовими системами». Він висловив сподівання, що міжнародне спілкування та обмін ідеями між вченими у сфері юриспруденції і філософії права зроблять великий внесок у цей розвиток.

В останній день роботи конгресу, 19 вересня, заступник голови Комісії із законодавчої роботи Постійного Комітету Всекитайських Зборів Народних

Представників **Чуньїнг Ксін** ознайомила присутніх із баченням розвитку сучасної китайської правової системи, виступивши з доповіддю *«Соціальна реформа та прогрес через право: приклад Китаю»* [1, с. 321–329]. Доповідь складалася з трьох частин: соціальна реформа через право; переваги та проблеми побудови моделі верховенства права; гармонійне суспільство — мета верховенства права в Китаї. Ч. Ксін звернула увагу на те, що за планової економічної системи, доки адміністративне рішення могло розв'язати будь-яку проблему, не було ніякої соціальної потреби у праві, втім така потреба виникла в ході соціальної реформи. Зараз верховенство права розглядається як важливий інструмент соціальної реформи, перш за все у гарантуванні економічного розвитку і політичної реформи, виконанні зобов'язань перед міжнародним товариством і створенні законів, що діють у всіх аспектах соціального життя. Ч. Ксін підкреслила, що Китай — це країна з давньою історією панування людини (rule of man). Тому встановлення влади закону і заміна цього верховенством права саме по собі є важливою політичною реформою в сучасному Китаї.

Доповідачка задається питаннями: чому саме в Китаї застосовується термін «побудова» верховенства права замість його розвитку? Чи можемо ми побудувати «верховенство права», як ми будуємо дороги, споруди чи школи? Проте модернізація в Китаї здійснюється саме у вигляді побудови, а не розвитку, і саме у планомірній побудові «соціалістичної правової системи», що дозволяє цілеспрямовано проводити модернізацію, уникаючи деяких проблем пропонованого проекту, вбачається головна перевага китайської моделі верховенства права. Проблемою ж є невиконання законів через їх невідповідність реальності та судових рішень.

Підкреслюючи, що досягнення гармонійного суспільства в Китаї має давню історію і ґрунтується на поглядах Лао-Цзи і Конфуція, Ч. Ксін сформулювала фундаментальні ознаки китайського «соціалістичного гармонійного суспільства»: демократичне верховенство права, чесність і справедливість, добробут і філантропія, енергійність, стабільність та порядок, гармонія між природою і людиною та вказала на основні вимоги щодо реалізації соціальної гармонії: встановлення правових основ через демократичне і наукове законодавство, здійснення влади відповідно до закону, справедливе судочинство.

Пленарні засідання завершилися доповіддю переможця конкурсу IVR серед молодих вчених **Матільди Коген** із Колумбійського університету (США) *«Верховенство права як верховенство доводів»* [1, с. 335–358]. Ключова ідея її виступу полягала у визнанні головним компонентом верховенства права в сучасних правових системах юридичного обов'язку обґрунтування. Цей висновок М. Коген продемонструвала на прикладі судді, який у судовій ухвалі не обґрунтував незадоволення заявлених клопотань, просто вказавши: «Тому що я так вважаю». Вона підкреслила, що раціональні доводи є суттєвим компонентом як процедурної, так і матеріальної концепцій верховенства права, та підсумувала, що теоретична рефлексія верховенства права має приділяти більше

уваги юридичному обов'язку давати обґрунтування і тим самим вести до контекстуально чутливого оцінювання верховенства права та його переваг.

На заключному пленарному засіданні були підбиті підсумки роботи Конгресу і оголошено, що наступний, XXV Всесвітній конгрес із філософії права і соціальної філософії за темою «Право, наука, технологія» планується провести 15–20 серпня 2011 р. у Франкфурті-на-Майні (Німеччина).

ЛІТЕРАТУРА

1. IVR 24th World Congress «Global Harmony and Rule of Law» (September 15-20, 2009, Beijing, China). Papers. Plenary Session. — Beijing, 2009. — 372 p.
2. IVR 24th World Congress «Global Harmony and Rule of Law» (September 15-20, 2009, Beijing, China). ABSTRACTS. Special Workshops and Working Groups (I). — Beijing, 2009. — 531 p.
3. IVR 24th World Congress «Global Harmony and Rule of Law» (September 15-20, 2009, Beijing, China). ABSTRACTS. Special Workshops and Working Groups (II). — Beijing, 2009. — 475 p.

ГЛОБАЛЬНАЯ ГАРМОНИЯ И ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: XXIV ВСЕМИРНЫЙ КОНГРЕСС ПО ФИЛОСОФИИ ПРАВА И СОЦИАЛЬНОЙ ФИЛОСОФИИ

Максимов С. И.

Аналитический обзор пленарных докладов XXIV Всемирного конгресса по философии права и социальной философии «Глобальная гармония и верховенство права», который состоялся 15–20 сентября 2009 г. в Пекине (Китай) под эгидой Международной ассоциации философии права и социальной философии и Юридического общества Китая.

Ключевые слова: философия права, Международная ассоциация философии права и социальной философии, глобализация, глобальная гармония, верховенство права, межкультурный диалог.

GLOBAL HARMONY AND RULE OF LAW: 24TH WORLD CONGRESS ON PHILOSOPHY OF LAW AND SOCIAL PHILOSOPHY

Maksymov S. I.

Analytical review of plenary lectures of the 24th World Congress on Philosophy of Law and Social Philosophy «Global Harmony and Rule of Law», which took a place on September, 15–20, 2009 in Beijing (China) under an aegis the International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy and China Law Society.

Key words: philosophy of law, International association of philosophy of law and social philosophy, globalization, global harmony, rule of law, intercultural dialog.

